

I. Історико-літературний процес

Василина К.М.
(Запоріжжя)

Соціокультурні передумови виникнення жанру памфлета в Англії кінця XVI ст.

Усі явища об'єктивного світу, як відомо, включені у причинно-наслідкові зв'язки: все виникає з чогось та на щось перетворюється. Літературний процес виявляється результатом взаємодії цілого комплексу як внутрішньо-літературних, так і загальнокультурних, естетичних, соціопсихологічних, історичних, та ін. факторів¹. Митець є носієм певного типу менталітету, який формується під впливом соціально-економічних та історико-культурних відносин, характерних для конкретної епохи, для тієї чи іншої країни. Індивідуальне світобачення, зазнаючи впливу колективної свідомості, зумовлює мотивацію (ідеологічну чи суто прагматичну) мистецької діяльності. Втілюючи свої задуми та прагнучи донести їх до адресата, письменники певною мірою орієнтуються на кон'юнктуру. Цим пояснюється популярність одного кола тем та відповідних жанрових форм і нехтування іншими. Коли ж існуючий арсенал змістооформлюючих засобів виявляється недостатнім, то з'являється нова жанрова модель чи модифікація: трансформація змісту призводить до інноваційних процесів у галузі форми.

Детальніше, хоча й не вичерпно, зорієнтуватися в об'єктивних та суб'єктивних причинах, що обумовили появу окремого мистецького феномену, дозволяє соціокультурологія. При цьому важливо зауважити, що сутність соціокультурологічної методології полягає "не у простій сумі історико-соціальної та культурної характеристики епохи..., а у системному синхронному розгортанні генетичного та поетологічного аспектів вивчення твору, у розумінні складних та тонких взаємопереходів між... ментальною моделлю дійсності, що впливає на твір,... індивідуальною інтерпретацією

цієї моделі, образом дійсності, що є художньо втіленим, та... тим світом культури, що постійно змінюється, і в якому живе та сприймається літературна пам'ятка...”².

Зважаючи на вищезгадане, можна передбачати, що вивчення соціокультурних передумов виникнення конкретної жанрової моделі сприятиме більш глибокому розумінню процесів жанроутворення на теренах англійського Ренесансу, а також дозволить скласти певні уявлення про місце памфлету в макроструктурі духовного життя елизаветинського соціуму.

Англійський ренесансний памфлет, що виник як своєрідний інтелектуально-емоційний відгук на певні суспільно-історичні події, характеризувався злободенністю тематики й відбивав проблеми, які турбували тогочасне суспільство.

Традиційно вважають, що памфлет, генетично пов'язаний із сатирично-викривальними творами античних авторів³, став помітним явищем літературної дійсності саме у XVI ст.⁴. Важливим чинником, що сприяв бурхливому розвитку літератури взагалі і жанру памфлета зокрема, стало книгодрукування, інтенсифікація якого в Англії припадає на кінець XV ст. Варто зазначити, що на початку XVI століття видавці друкували переважно ту літературу, яка користувалася великим попитом та гарантувала стабільний прибуток – тобто переклади та твори релігійного змісту⁵. Згідно даних, наведених істориком А.Г.Р.Смітом, в Англії у 1525-1547 рр. було надруковано понад 800 видань релігійних творів⁶. І лише за часів Єлизавети I, правління якої справедливо називають “золотою добою” мистецтва, поступово розширювався асортимент друкованої продукції за рахунок випуску різноманітних підручників та книжок з питань релігії, політики, торгівлі чи етикету, а також суто розважальної літератури: балад, драматичних творів, віршів, джестових збірок і романів.

На літературну авансцену поступово виходив і новий тип розважально-дидактичної прози – памфлети про події тогочасного життя. Актуальність тематики сприяла широкій популярності цих творів, читачами яких виявлялися представники різних верств населення. Аудиторія споживачів друкованої продукції такого роду зростала як за рахунок підвищення загального рівня освіченості в суспільстві, так і

внаслідок залучення жінок до кола читачів. Певна емансипація жінок в Англії II пол. XVI ст. сприяла появі книжок, орієнтованих саме на цю категорію потенційних реципієнтів. Об'єктом інтересу тогочасного англійського жіноцтва був не тільки “високий” роман (“romance”), а й література прикладного характеру (книги з господарювання й домоведення тощо)⁷. Отже, друковані книжки, які були дешевшими за манускрипти, поступово перетворювалися на модний атрибут життя третього стану суспільства. Тепер і пересічні ремісники, йомени, підмайстри, як і деякі неписьменні заможні “джентльмени” мали вдома приватні бібліотеки.

Важливо, що найчисленнішим споживачем друкарської продукції з середини XVI ст. поступово стає не інтелектуальна еліта суспільства, а середній прошарок, що складався із юристів, купців, йоменів, ремісників, тобто тих, хто мав достатньо грошей і певний рівень освіти. Таким чином, саме з представників середнього класу сформувався новий шар читацької аудиторії, якого цікавила як спеціальна (прагматично спрямована), так і популярна (розважальна) література. З цього приводу Ф.К.Бок зазначає, що дана група читачів полюбляла і драматичні та поетичні твори, і памфлети та балади, і цікаві розповіді про мандри в далекі краї⁸. Загальновідомо, що в цей час на вершині популярності знаходилися фольклорні збірки анекдотів (так звані “джест-букс”), та кримінальні історії про життя злодіїв та шахраїв.

Цікавим є той факт, що при відносно високому рівні розвитку друкарської справи, у першій половині XVI ст. не було ще письменників, які заробляли собі на життя суто літературною працею. Поети та прозаїки, що писали свої твори заради уславлення багатих покровителів й, відповідно, користувалися їхньою фінансовою підтримкою, не виявляли великого бажання друкуватися. Однак, творіння красного письменства регулярно виходили друком і перетворювалися на об'єкт продажу у книжкових лавках, отже, виставлялися на всебічний розгляд широкого загалу. Показово, що майже кожний з творів елітарних авторів мав при собі своєрідний виправдувальний “документ”, який мав захистити репутацію автора від звинувачень у бажанні збагатитися за рахунок

мистецької діяльності. Вступні частини рясніли численними “пробаченнями”, “зверненнями” та “присвятами впливовим особам”, в яких неодмінно декларувалася непричетність автора до публікації власного твору. Єлизаветинські “men of letters” були напрочуд винахідливими щодо таких пояснень: одні з них “зізнавалися”, що твір потрапив до друкаря через недоречну послугу друга, інші – “приховували” власне авторство, видаючи свій роман або поему за реставрований манускрипт чи переклад.

Згадка про впливових осіб у передмовах та присвятах слугувала своєрідним захисним бар’єром від гострослів’я супротивників та нищівної критики. Потенційні опоненти змушені були ретельно обмірковувати власні критичні випадки, замислюватися над кожним словом, перш, ніж насмілитися виступити проти автора того, чи іншого твору.

Лише наприкінці XVI ст. в умовах стрімкого занепаду системи протегування та завдяки зростанню багатого й доволі освіченого прошарку читачів виникли певні можливості поставити літературну творчість на матеріальну основу, а, відповідно, формувався новий тип митця – професійний літератор.

Оскільки, пересічний читач – представник третього стану – не завжди був здатним зрозуміти вишукано-інтелектуальні твори, перевантажені ремінісценціями з античних джерел, філософсько-релігійними алюзіями чи складною науковою термінологією, то письменники-професіонали усвідомлювали нагальну потребу ідейно-естетичної переорієнтації власних мистецьких спонук та уподобань. Читач нового типу потребував такої літературної продукції, яка була б спрощеною стилістично та висвітлювала б знайомі теми, а, отже, дозволяла б йому обходитись тією сумою загальних знань та відомостей, які він отримав в початковій чи ремісницькій школі. Тому перед “комерційними” авторами (на противагу письменникам, які писали виключно заради честолюбних амбіцій та розраховували на елітарних реципієнтів) постала складна дилема: чому надавати перевагу – необхідності творчого самовираження чи можливості заробити грошенята, задовольняючи духовні потреби заможної, але малоосвіченої й недостатньо ерудованої аудиторії. Більшість з них розв’язували

цю етико-естетичну проблему за рахунок написання популярних драм, рицарських і любовних романів та різноманітних памфлетів.

Необхідно наголосити, що в XVI ст. саме слово “памфлет” (“pamphlet”) набуло напрочуд широкого вжитку. Памфлетом автори-єлизаветинці називали будь-який актуальний твір, спрямований на суб'єктивне висвітлення злободенних проблем. Якщо у 50-70^{-ті} роки таке жанрове самоназивання сприймалося як своєрідний маркер ідейно-естетичної недосконалості, певної меншовартості у порівнянні з романом, трактатом чи історією, то згодом воно позбувається первісно негативної та зневажливої конотації і починає номінувати літературну модель, яка відбивала події реального життя під особливим гостросуб'єктивним кутом зору⁹.

Зазначимо, що основними функціями памфлетного жанру були не тільки дидактична (обов'язкова за нормами тогочасного декоруму), але й агітаційна, полемічно-сатирична. Навряд чи автори англійських пізньоренесансних памфлетів опікувалися естетико-гедоністичною цінністю своїх творів (виняток становить хіба що “Евфуес” (“Euphues”) Дж.Лілі, який автор називав памфлетом, а сучасна літературознавча наука вважає одним із перших англійських романів). Орієнтація памфлетів на висвітлення певних сторін соціального життя єлизаветинців дозволяє (обираючи за класифікаційний критерій їх тематику) виокремити три основні різновиди памфлетного жанру: релігійно-політичний, літературно-критичний, соціально-побутовий.

У 60^{-ті} роки XVI ст. великою популярністю користувалися релігійно-політичні памфлети, які висвітлювали актуальні питання міжконфесійних суперечок та критикували, або ж, навпаки, роз'яснювали політику єлизаветинського уряду. Надзвичайна ряснота політично ангажованих та релігійно тенденційних памфлетів була зумовлена гостротою протистояння католиків, англікан та пуритан, яке спричинювалося специфічним перебігом реформаційних процесів¹⁰. Крім того, політика Єлизавети Тюдор, особливо протягом першого десятиліття її перебування на англійському троні, сприймалася громадськістю країни неоднозначно.

Об'єктом критичних випадів стали не тільки конкретні дії елизаветинського уряду, але й сама постать вінценосної особи. Ревні католики вважали, що Єлизавета I, яка була донькою Генріха VIII від морганатичного шлюбу з Анною Болейн, не мала прав на королівський престол. Деякі з протестантських проповідників виключали можливість перебування жінки на чолі держави і церкви. Водночас, прибічники королеви у будь-який спосіб намагалися не тільки захистити, але й скласти шану своїй могутній покровительці. Ця доволі складна ситуація знайшла адекватне художнє зображення в царині памфлетистики, де антиєлизаветинські критичні і гостросатиричні випаді спричинювали появу апологетичних та панегіричних творів.

Зокрема, у памфлеті “Гавань справжньої віри та істини” (“An Harborowe for Faithfull and Trewe Subjectes” (1559p.) Джон Ейлмер захищав правомірність перебування Єлизавети на англійському престолі й акцентував увагу на позитивних рисах її характеру та релігійної позиції. Його опонент В.Аллен у прокламаційному творі “Застереження знаті та народу Англії і Ірландії” (“An Admonition to the Nobility and People of England and Ireland” (1588 p.) декларував вороже ставлення до правління Єлизавети і, гнівно викриваючи вади тогочасного державного устрою, закликав до громадянської непокори.

До цього ж різновиду елизаветинської памфлетистики належать твори автора, що писав під псевдонімом Мартіна Марпрелата, а саме: “О, перечитайте Д.Джона Бріджеса” (“Oh, read over D.John Bridges”(1588p.) чи “Справедливий осуд” (“The Just Censure” (1589p.), а також інспірована урядом відповідь на ці памфлети – “Мигдаль для папуги” (“An Almond for a Parrot” (1590p.) Т.Неша.

На теренах релігійно-політичного памфлету дуже часто велася активна, гостросуб'єктивна полеміка – автори вдавалися до чистої критики своїх противників, і, зазвичай, не пропонували будь-якого “рецепту”, як позбутися того чи іншого хибного явища. Такі авторські інтенції зумовили провідні риси поетики релігійно-політичного памфлету, а саме: безсюжетність оповіді, риторичність стилю, загострену суб'єктивність презентації матеріалу, насиченість тексту яскравою образністю, що апелює до емоційної сфери читача.

Дані памфлети, написані, переважно, освіченими кліриками чи людьми близькими до уряду, рясніли посиланнями на давніх авторів, відзначалися чіткою логікою викладення думки. Їхня загальна тональність, що розгорталася у викривально-підбурювальному або ж апологетично-пропагандистському ключі, була просякнута релігійним пафосом та патріотичною патетикою. Стиль таких відверто тенденційних памфлетів, що вели свій родовід від проповідей¹¹, залишався високим.

Об'єктом уваги елизаветинських памфлетистів виявлялися не лише питання релігії та політики, а й стан справ у сфері мистецтва. В центрі етико-естетичних дебатів останньої третини XVI ст. постало широке коло питань, пов'язаних з театром. Спричинили цю полеміку агресивні випадки пуритан, котрі вважали театр та інші масові розваги головною причиною падіння суспільної моралі. Так, зокрема, С.Госсон, автор славнозвісної "Школи непристойностей" ("School of Abuse" (1578 р.) вважав театр "справжньою різницею християнських душ"¹², а У.Ранкінс вбачав у тогочасній драматургії, яку він назвав "верцадлом чудовиськ", істинне джерело пороку¹³.

Таке упереджене ставлення до театрального мистецтва викликало хвилю апологетичних памфлетів, спрямованих на захист етико-виховної ролі Поезії в цілому. Як слушно зазначає сучасна українська дослідниця Н.М.Торкут, серед численних літературно-критичних творів, просякнутих панегіричним пафосом щодо мистецтва слова, чітко "виокремлюються дві течії – етико-апологетична, представлена іменами Р.Вілліса, Т.Лоджа, Т.Хейвуда, та філософсько-теоретична, до якої можна віднести "Роздуми про англійську поезію"(1586 р.) В.Вебба, "Мистецтво англійської поезії" (1589 р.) Дж.Паттенхема та "Захист поезії" (1590 р.) Ф.Сідні"¹⁴.

Якщо в творах перших захисників театру абсолютно домінуючим був критичний пафос щодо позиції опонентів, то для представників другої течії актуальною стала проблема ґрунтовного осмислення сутності та природи поетичного мистецтва як такого. Безперечно, проблема жанрової дефініції їхніх творів заслуговує окремого комплексного дослідження, в контексті даної статті доцільно наголосити на тому, що зрушення у жанровій структурі літературно-критичного

памфлету відбувається внаслідок еволюції літературно-критичного мислення елизаветинських “men of letters”.

Отже, ранній літературно-критичний памфлет, що народжується як закономірний інтелектуально-естетичний продукт війни між противниками та захисниками театру, проходить декілька фаз жанрового розвитку. З одного боку, він став материнським лоном, з якого вийшли більш серйозні етико-естетичні твори, жанрова природа яких тяжіє до трактату (Ф.Сідні) та літературного маніфесту (С.Деніель та Т.Кемпйон). З іншого – він продовжив своє існування, естетично вдосконалюючи саме памфлетний жанровий первінь.

Зразком пізньоєлизаветинського літературно-критичного памфлету (90^{ті} роки XVI – початок XVII ст.) слід вважати твори, котрі виникають в результаті полеміки, до якої були втягнуті Т.Неш, Р.Грін (з одного боку) та брати Харві (з іншого). Необхідно зауважити, що ця дискусія була спрямована не тільки на висвітлення питань літературної творчості сучасників, але й на створення своєї самореклами, на підтримку читацького інтересу до власних творів, тобто виступала елементом оригінальної стратегії поліпшення матеріальних статків. Памфлетисти атакували своїх опонентів не тільки через незгоду з їхнім етичним кредо чи стилістичною прихильністю, а й через презирство до їхнього походження. Наприклад, такі “університетські уми”, як Р.Грін та Т.Неш, що були синами багатих представників середнього класу та мали ґрунтовну університетську освіту, висміювали амбіційні наміри щодо літературної творчості братів Харві, чий батько був простим канатним майстром. “Низьке” соціальне походження деяких літераторів – конкурентів на літературній ниві – гостро висміює Р.Грін у памфлеті “Дотепна відповідь придворному-вискочці” (“A Quip for an Upstart Courtier” (1592 p.). Цікаво зазначити, що в іншому памфлеті (“Гріш мудрості” (1591 p.) він робить випад проти самого Шекспіра, називаючи його “вороною-вискочкою” (“upstart crow”). Впадає у вічі снобізм Гріна, який дуже часто на сторінках своїх памфлетів використовує образливе слово “вискочка” для презирливої характеристики своїх опонентів.

На відміну від Р.Гріна, критичні зауваження памфлетиста Т.Неша, автора “Пісної їжі” (“Lenten Stuffe” (1559p.) та

“Анатомії нісенітниць” (“An Anatomie of Absurditie” (1589p.), базуються на більш ґрунтовній основі, а саме, на спостереженнях літератора-практика над поетичною технікою та творчою манерою його колег. Так, зокрема, Т.Неш саркастично висміює пихатість та штучність евфуїстичного стилю Дж.Лілі, іронізує над тими з своїх сучасників, які схильні до епігонства рицарського роману.

Як вже зазначалося, професійні письменники полюбляли писати розважально-повчальні памфлети, які завдяки актуальності тематики та спрощеності форми схвально сприймалися необізнаним читачем. Вірогідно, саме соціально-побутовий памфлет, який розповідав про повсякденні події з життя простого люду, врешті-решт і став тією універсальною пластичною формою, в яку можна було вкласти загальнозрозумілий зміст.

Цікаво, що у цьому різновиді жанру, орієнтованому, переважно на середній клас, памфлетисти, чиє злиденне існування контрастувало із заможним життям безпосереднього адресата, часто піддають критиці не тільки політику уряду, а й самого адресата. Так, Т.Лодж у памфлеті “Протест проти лихварів” (“An Alarm against Usurers” (1584p.) засуджує лихварство як ваду суспільного життя. Зауважимо, що його настрої був співзвучним із пуританською філософією засудження лихварства: так у 1589 році один пуританський проповідник сказав, що “Лихварство – це диявол, якого в Англії всі апостоли Христа разом не можуть винищити”¹⁵.

Інший видатний памфлетист-єлизаветинець Т.Неш висміює народну віру в демонів та страх перед відьомською силою в творі “Жахи ночі” (“Terrors of the Night” (1594p.). Нагадаємо, що наприкінці XVI століття в Англії велику силу мали забобони: багато англійців серйозно займалися демонологією, класифікуючи прояви потойбічних явищ та вважаючи, що душевну хворобу викликають демонічні сили¹⁶. До того ж широкого резонансу у суспільстві набули судові процеси над відьмами, один із яких знайшов своє змалювання у памфлеті Е.Уайта “Смерть та страта Арнольда Косбі... 27 січня 1591 року” (“The Manner of the death and execution of Arnold Cosbie... on the 27 of Januaries 1591”).

Війни, які періодично розв'язувала англійська корона, породжували інтерес до стану справ у елизаветинській армії, що й знайшло своє втілення на сторінках памфлетів, які вийшли з-під пера колишнього військовослужбовця Б.Річа (“Застереження Англії” (“Alarm to England” (1578 p.), “Мрія солдата” (“A Soldier’s Wish” (1604 p.).

Оригінальним тематичним підвидом соціально-побутової моделі жанру був так званий конні-кетчерівський* памфлет, сюжет якого концентрувався навколо опису життя лондонського андеграунду та нюансів й подробиць практики ошуканства. Цікавість до такого роду літератури була викликана тим, що в Англії кінця XVI ст. зростав прошарок бродяг та злочинців. Численні банди пройдисвітів поповнювалися за рахунок моряків та солдат, які після повернення з війни, не могли (чи не захотіли) знайти своє місце в житті; а також збіднілих селян та молодих людей, що вешталися по країні в пошуках кращої долі та легкої наживи. Як стверджує історик Ф.К. Бок, в Лондоні та Бристолі конні-кетчерство стало основним засобом виживання для тих, хто знаходився на нижчому щаблі соціальної піраміди¹⁷. Оскільки закон залишався вельми толерантним до злочинців, то криміногенна ситуація була дуже складною. Отже, колоритні анекдотичні історії про життя лондонських шахраїв, де реалістично змальовувалося їхнє життя, злочинства, наводилися ієрархічні списки та етимологічні довідки щодо сленгу, користувалися підвищеним попитом та мали великий комерційний успіх.

Найпопулярнішими памфлетами про конні-кетчерів були антології злочинства, написані скандально-відомим драматургом та романістом Р.Гріном. Це трилогія про конні-кетчерство (“Видатне викриття шахрайства” (“A Notable Discouevy of Coozenage”(1591p.), друга та третя частина конні-кетчерства), а також “Диспут між конні-кетчером та конні-кетчеркою” (“A Disputation between a Hee Conny-catcher and a Shee Conny-catcher” (1592 p.) та “Передвісник Чорної книги” (“A Blacke Bookes Messenger” (1592p.).

---

* “конні-кетчерівський” - синонім до “шахрайський”

Шалений успіх грінових антологій шахрайств згодом спричинив хвилю епігонських творів: “Мрія простака” (“Kind-hearts Dreame”) Четтла (1592 р.), “Захист конні-кетчерства” (“The Defence of conny-catching”) удаваного конні-кетчера Кутберта (його авторство приписують Нешу) (1592 р.), анонімний “Новини від Гріна з Небес та пекла” (“Greene’s News both from Heauen and Hell” (1593 р.), “Привид Гріна, що переслідує конні-кетчерів” (“Greene’s Ghost haunting conny-catchers”) Семюеля Роуландза (1602р.), “Глашатай Лондону” (“The Bell-man of London”(1608 р.) і “Світло ліхтаря та свічки” “Lanthorne and Candlelight”(1608 р.) Т. Деккера.

Широта тематичного діапазону, особливості персональних уподобань елизаветинських памфлетистів та нерозробленість жанрового канону призводять до поєднання різножанрових елементів та полярних стильових компонентів в художній структурі елизаветинського памфлету. Однак, якщо проблемно-тематичний комплекс та ідеологічна спрямованість релігійно-політичних й літературно-критичних памфлетів обумовлюють використання “високого” стилю викладення, то соціально побутовий різновид жанру презентує парадоксальний синтез елементів риторично-евфуїстичного та розмовного стилів. Зокрема, прагнучи досягти максимальної вірогідності та переконливості, Р.Грін використовує не тільки такі характерні для розмовної мови прийоми, як еліпсис чи неправильну побудову речень, а також сленгізми і вульгаризми. При цьому основний масив тексту оформлено за традиціями етико-дидактичного трактату (Т.Еліот, Р.Ешем), в якому стихія риторичного слова виявляється домінуючою.

Несталість стильового малюнку памфлетних зразків була зумовлена декількома причинами. По-перше, стиль англійської прози на той час переживав період свого становлення, синтезуючи класичну традицію з середньовічною народною. Тому спочатку в памфлетах домінує формальна риторика, а пізніше були зроблені спроби спростити мову¹⁸. По-друге, більшість памфлетистів у минулому писали вишукані твори, отже, у подальшій творчості не завжди були здатні подолати вплив стильової домінанти, що склалася на основі слідування античним взірцям – творам Сенеки й Цицерона. По-третє, література кінця XVI століття тяжіла до “реалістичності”.

Нагадаємо, що в культурі Ренесансної доби реалістичність передбачала зображення подій у соціально та економічно зумовленому контексті, характерному для даної епохи¹⁹. І, кінець-кінцем, події суспільно-економічного життя Англії останніх десятиліть XVI ст. спричинили поступові зрушення у світосприйнятті англійців: ренесансний оптимізм та віра у всемогутність вільної та прекрасної людини поступалися місцем маньєристичному ваганню та песимізму, втраті віри в безмежність людських можливостей та важкому відчуттю переваги хаотичних ірраціональних сил²⁰. Саме впливом маньєристичної естетики пояснюються і потяг елизаветинських памфлетистів кінця XVI ст. до композиційно-стильового експерименту, і мозаїчність стилістичного малюнку, і жанрова конгломеративність англійського пізньоренесансного памфлету.

Таким чином, памфлетний жанр, виступаючи органічним компонентом літературного процесу в Англії XVI ст., виникає в результаті взаємодії багатьох соціокультурних чинників. Він є адекватною реакцією на процеси, що відбувалися у різних галузях: в економіці, політиці, релігії, культурі, а також у повсякденному житті певних станів суспільства.

Змальовуючи широку панораму англійської дійсності та чутливо реагуючи на соціальне замовлення свого часу, памфлетні твори являють барвисту різноманітність тематичних модифікацій. Вельми цікавими виявляються й далека від уніфікації композиційна будова памфлетів та варіативність їхнього стилістичного малюнку. Це, в свою чергу, було спричинено орієнтацією на різні читацькі кола та впливом маньєризму – домінуючого стилю кінця XVI ст.²¹. Виступаючи своєрідним антиподом елітарному “romance”, памфлет наближає остаточне формування й становлення “novel” та передвіщає виникнення журналістики²² – найвпливовішого засобу формування суспільної думки.

Памфлет, що із плином часу був віднесений до публіцистичних жанрів, споріднюється з журналістикою не тільки за загальним пафосом чи безпосереднім зв'язком з реальним життям, але й за широтою діапазону змальовуваних тем. Поетична техніка англійського пізньоренесансного

памфлету згодом, безперечно, буде запозичена першими англійськими журналістами в XVII ст.

- ¹Ткаченко А.О. Мистецтво слова. – К.:Правда Ярославичів, 1997. –С.414.
- ²Пахсарьян Н.Т. Генезис, поетика и жанровая система французского романа 1690 – 1760^x годов. – Днепропетровск: Пороги, 1996. – С.18 – 19.
- ³Про походження памфлета детальніше див. *Нестер З.М.* Поетика памфлета. - Київ: Наукова думка, 1973. - С.7; *Ткачев П.И.* Иду на “Вы”. - Минск: Изд-во БГУ, 1975. - 256 с.; Краткая литературная энциклопедия: в 9-ти томах. - т.5. - М.:Сов.энциклопедия. -С.559.
- ⁴*Ткачев П.И.* Вказ. твір; Литературный энциклопедический словарь/ под общ.ред. *В.М.Кожевникова* - М.: Сов.энциклопедия, 1987. - С.266; *Clark Sandra.* The Elizabethan Pamphleteers. Popular Moralistic Pamphlets 1580-1640. –London.
- ⁵*Evans Maurice.* English Poetry in the Sixteenth Century - London, 1955. - P.24.
- ⁶*Smith Alan G.R.* The Emergence of a Nation State. The Commonwealth of England 1529-1660. - London and New York: Longman, 1993. - P.33.
- ⁷*Evans Maurice.* Op.cit.- P.25.
- ⁸*Bock P.K.* Shakespeare and Elizabethan Culture. An Anthropological View. - N.Y.: Schocken Books, 1984. - P.17.
- ⁹*Clark Sandra.* Op.cit. – P.17.
- ¹⁰Детальніше про специфіку релігійної ситуації див. *Потехин А.* Очерки из истории борьбы англиканства с пуританством при Тюдорах (1556-1603).- Казань, 1894. – 831 с.
- ¹¹Three Elizabethan Pamphlets./ ed. *G.R.Hibbard* - New York, 1969 – P.28.
- ¹²*Gosson S.* School of Abuse. – L: Reprinted for Shakespeare’s Society, 1841. – P.28.
- ¹³*Rankins W.* A Mirror of Monsters. // Elizabethan Critical Essays: in 2 v./ ed. by *G.Smith.* – Oxford: Clarendon Press, 1904. – v.1. – P.61 – 86.
- ¹⁴*Торкут Н.Н.* Особенности поэтики романов Т.Лоджа. Дис. на соиск. уч. степени кандидата филол. наук. – Днепропетровск, 1991. – С.23.
- ¹⁵The Age of Shakespeare. A guide to English Literature. Vol.2./ ed.*B.Ford* - London, 1961. - P.32.
- ¹⁶*Sanders W.* The dramatist and the Received Idea. Studies in the plays of Marlowe and Shakespeare.- Cambridge, 1968. - P.194 – 196.
- ¹⁷*Bock P.K.* Op.cit - P.16.
- ¹⁸*Lewis C.S.* English Literature in the Sixteenth Century Excluding Drama. - Oxford: Clarendon Press, 1954. – P.404-405.
- ¹⁹*Schlauch Margaret.* Antecedents of the English Novel 1400 – 1600. – London, 1963. – P.6.
- ²⁰Детальніше про характеристику маньєристичної естетики див. *Баткин Л.М.* Фиренцуола и маньеризм. Кризис ренессансного идеала в трактате “Чельсо, или О красотах женщин”// сб. Советское искусствознание, 22, Москва: Советский художник, 1987. – С.183-225; *Бялостоцкий Я.* Проблема маньеризма и нидерландская пейзажная живопись. //сб. Советское искусствознание, 22, Москва: Советский художник, 1987. – С.169-182.
- ²¹Домінанта маньєризму декларується у вищезгаданих працях *Баткіна Л., Бялостоцького Я.*
- ²²Three Elizabethan Pamphlets. Op.cit. – P.24.